

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ ІГОРЯ ДУДИ ЯК ДЖЕРЕЛО У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ТАРНОПІЛЬСЬКОГО ВОЄВОДСТВА (1921–1939)

Білик Н. І.

*кандидат історичних наук, доцент,
докторант кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Ігор Микитович Дуда (1940–2025) – український громадський і культурно-освітній діяч, фахівець музейної справи, мистецтвознавець, краєзнавець, педагог, редактор, художник, реставратор. Серед здобутків багаторічної праці діяча: членство в Науковому товаристві ім. Шевченка, Національних спілках журналістів, художників, краєзнавців України, редколегії Тернопільського енциклопедичного словника, Міжнародній асоціації мистецтвознавців, Громадській раді з присвоєння Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Братів Богдана та Левка Лепких. Серед відзнак діяча виділимо орден «За заслуги» III ступеня, звання «Заслуженого працівника культури України», лауреата Тернопільської обласної премії в галузі культури ім. Петра Медведика (краєзнавство) й Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Братів Богдана та Левка Лепких [3].

Ігор Дуда знаний як засновник і багаторічний директор Тернопільського обласного художнього музею. Водночас діяч відомий як дослідник історії рідного краю. В цьому контексті виділимо видання «Тернопіль. Історико-краєзнавча хроніка», що складається з двох частин (книг). Відповідно, «Частина I» охоплює історичний період: 1540–1944 рр., «Частина II» – 1944–1994 рр. [1; 2]. Структура краєзнавчої студії відповідала традиції «давньої історичної хроніки», «основні події, в т. ч. побутові й погодні, подаються в часовому порядку» [1, с. 9]. Власне, ця праця стала однією з підстав внесення імені дослідника до списку «тернополезнавців» доби української незалежності.

В анотації до «Частини I» книги зазначено джерела, мету, методологію дослідження: «Пропоноване видання – результат майже двадцятирічної праці автора. Весь інформаційний матеріал, почерпнутий з польських та українських, частково радянських і німецьких джерел, подано у вигляді історико-краєзнавчої хроніки. Перша частина

доробку налічує дванадцять часових розділів та охоплює період від 1540 до 1944 року. Аналіз подій та коментарі до них зведені до мінімуму, однак вони відображають громадянську позицію автора» [1, с. 2]. Видання призначене для «тернополян та гостей міста, учнів, студентів і науковців, а також усіх, хто цікавиться історією рідного краю» [1, с. 2].

Краєзнавчі студії Ігоря Дуди – цінне джерело у вивченні історії Тернопільського воєводства (1921–1939), яке було утворено польською владою на теренах Східної Галичини, що ввійшла до складу відновленої Польської республіки після підписання Ризького мирного договору в 1921 р. Центром нового воєводства стало місто Тернопіль¹. Цьому періоду дослідник присвятив розділ XI. «Під владою Польщі (1920–1939)», який охопив локальну історію міста в міжвоєнні роки. Кожен рік у хроніці містив найважливіші, з точки зору І. Дуди, події, їх проілюстровано світлинами громадських діячів, листівками із зображенням міських краєвидів, планом міста тощо. Також варто наголосити, що «всі іншомовні імена та прізвища (німецькі, польські, російські) передаються в їхньому оригінальному написанні – методом транскрипції» [1, с. 9–10]. Таким чином, автор підкреслив власну самоідентичність українця, водночас він уникнув т. зв. «українізації» імен і прізвищ представників інших націй.

Важливим є перелік літератури, використаної для написання розділу. Насамперед, автор опрацював польськокомовні джерела, які, на його думку, «вміщують багату інформацію, хоч вони тенденційні» [1, с. 7]. Серед видань періоду II Речі Посполитої виділив монографії Т. Кунзека та Ч. Є. Бліхарського, путівники по Тернопільському воєводстві, спогади [1, с. 7-8]. Основним джерелом інформації про 1920–1939 рр. стала місцева газета «Głos Polski».

Характеристику періоду «Під владою Польщі (1920–1939)» дослідник розпочав з історичної події: «День 3 жовтня 1920 р. був оголошений Днем Визволення Тернополя». Автор процитував відозву до містян з нагоди визволення міста від «страшного большевицького ярма», яке принесла «наша доблесна польська армія при взаємодії з військом Петлюри». У той день віче біля ратуші завершилося співом польських і українських пісень. «Це було торжество і консолідація тернополян, незважаючи на національність, віровизнання, соціальний

---

¹ Тернопіль (пол. *Tarnopol*) – офіційна назва міста у період Другої Речі Посполитої. У 1944 р. спеціальним указом Президія Верховної Ради СРСР змінила назву міста на Тернопіль, область перейменовано з Тернопільської на Тернопільську. Зауважимо, що Ігор Дуда вживає у своєму дослідженні топонім Тернопіль. – *авт.*

стан і партійну приналежність, яких більше ніколи не вдалося повторити» [3, с. 188].

1921 рік став початком інтеграції регіону до відновленої Польської республіки. У цьому контексті І. Дуда зазначив: «21 березня Тернопіль відвідав Начальник держави, Маршал Польщі Юзеф Пілсудскі. На площі Собеского він вручив посвячені прапори двом полкам 12-ї дивізії піхоти, які відзначилися у боях з більшовиками над Збручем. Героям 53 і 54-го полків були вручені хрести «Virtuti Militari» і «Krzyż Waleczności». На урочистостях були присутні військові представники Франції та Італії генерали Ніссель, Рейналь і Ромей. Ю. Пілсудскі також відвідав 2-гу (польську) гімназію, спілкувався з її директором д-ром В. Ленкевічем» [3, с. 191]. У 1935 р. в центрі міста польська громада відкриє пам'ятник Ю. Пілсудському, як прояв її самоідентичності та символ приналежності території польській державі.

Краєзнавець наголосив на утворенні Тернопільського воєводства на підставі ухвали Ради Міністрів Польщі від 23 грудня 1920 р. Йшлося про тимчасову організацію адміністративної влади II інстанції (воєводств) на території колишнього Королівства Галичини та Лодомерії, що ввійшла до II Речі Посполитої. Нове воєводство «складалося з чотирьох давніх воєводств: Подільського, Руського, Белзького і Волинського. Цей територіальний поділ був відображений у новому гербі краю» [3, с. 192]. І. Дуда у книзі презентував зображення символу, який було створено в 1921 р. [3, с. 96]. На малюнку бачимо чотирисекційний щит в обрамленні золотого листа; кожна частина відображала історичні традиції (знаки) земель: золотий лев, що спинається на скелю – з герба Руського воєводства, сонце – Подільського, грифон (крилатий лев) – Белзького, срібний латинський хрест – Волинського; водночас воєводський герб містив зображення білого орла, що символізував польську державність.

Важливою є інформація про початок роботи воєводського управління як територіальної адміністрації краю. Зокрема І. Дуда писав: «Воєводська влада в регіоні почала свою діяльність 1 вересня 1921 р. і поміщалася в будинках на вулиці Костьольній (кол. пансіонат сс. йозефіток) і Міцкевіча (філія)» [3, с. 192]. Краєзнавець навів перелік польських воєвод міжвоєнного періоду: «д-р Кароль Ольпінські (1921–1923), д-р Люціян Завістовські (1923–1927), д-р Миколай Квасневські (1927–1928), Казімеж Мошинські (1928–1933), полк. Артур Марушевські (1933–1935), Казімеж Гінтовт-Дзевялтовські (1935–1936), Альфред Білик (1936–1937), мгр. Томаш Маліцкі (1937–1939)» [3, с. 192].

У студії І. Дуди домінувала міська проблематика. Дослідник зазначив, що «після війни місто було позбавлене самоврядування», «в магістраті засідали урядові комісари, яких призначала польська

адміністрація». У 1921–1926 рр. урядовим комісаром був д-р В. Ленкевіч. У 1927 р. відбулися перші вибори, «бургмістром мав бути поляк, його заступником – єврей, урядуючим асесором – українець» [3, с. 199-200]. Міська влада взаємодіяла з воєводським управлінням, військовими, поліцією, – цим аспектам приділено достатньо місця в книзі І. Дуди. Насамперед, автор описав чисельні здобутки міської громади (українців, поляків, євреїв) у сфері освіти й культури в міжвоєнний період.

Краєзнавець акцентував увагу на складних польсько-українських взаєминах того часу. У цьому контексті він зауважив: «Відкрита боротьба з поляками перейшла в підпілля. [...] Першим виявом діяльності УВО в Тернополі стала спроба замаху на місцевого воєводу Кароля Ольпінського, здійснена через тиждень після замаху С. Федака у Львові (25.09.1921 р.)» [3, с. 192]. Серед проявів протесту українців проти посилення польського гніту названо блокування виборів до Сейму й призову до війська, підпал фільварків, пошкодження залізничних шляхів, віча, страйки, еміграцію до Америки тощо. На думку І. Дуди, «під впливом утисків поляків у Західній Україні, а у Тернополі зокрема, поширювалися просоветські настрої» [3, с. 201]. Участь української молоді в ОУН свідчила про зростання радикальних настроїв у суспільстві напередодні Другої світової війни.

Отже, краєзнавчі студії Ігоря Дуди стали проявом національної ідентичності автора. Вони приурочені локальній історії галицького міста. Праця українського дослідника вирізняється формою презентації фактів про Тернопіль. У виданні «Тернопіль. Історико-краєзнавча хроніка» всі події подано в часовому порядку, назва праці підкреслює відповідність традиціям «давньої історичної хроніки». Книга є цінним джерелом у вивченні історії Тернопільського воєводства (1921–1939), насамперед, вона містить інформацію про місто як центр воєводства. Для змалювання широкої панорами життя міської громади автор використав різноманітні польськомовні джерела періоду II Речі Посполитої.

Література:

1. Дуда І. Тернопіль. 1540–1944. Історико-краєзнавча хроніка. Частина I. Тернопіль, 2010. 296 с.
2. Дуда І. Тернопіль. 1540–1944. Історико-краєзнавча хроніка. Частина II. Тернопіль, 2017. 344 с.
3. Мельничук Б. Дуда Ігор Микитович. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-19346>